

**Ik ben niet blind, maar mijn ogen zijn blind!
Een kijkje in de poppenkast. Horen, voelen,
ruiken, lezen, doen en ontdekken.**

**Een bijzonder poppentheaterproject voor jonge en oude
visueel beperkten op Aruba.**

Een 'sunchi' (kus) in Aruba.

De kus (sunchi), mondvormig kussen van katoen-fluweel.

Ik ben niet blind, maar mijn ogen zijn blind! Een kijkje in de poppenkast. Horen, voelen, ruiken, lezen, doen en ontdekken.

Een poppentheaterproject voor jonge en oude visueel beperkten.

De Italiaanse Pulcinella met halfmasker. Handpop.

Aanraken moet

In het Poppenspe(e)lmuseum in Vorchten (Gelderland), maar ook op locatie, is de bijzondere en meertalige reizende tentoonstelling 'Aanraken moet' te zien: de internationale poppentheaterwereld voelbaar gemaakt voor blinden, slechtzienden én zienden. 'Horen, voelen, ruiken, doen en ontdekken': dat gun je iedere bezoeker aan een poppentheatervoorstelling. Een kijkje achter de kast, na het optreden, is voor velen het hoogtepunt. Voor blinden en slechtzienden is horen en voelen – en zo ontdekken – de enige manier om te 'zien'. Maar in een museum staan, vaak tot vervelens toe, bordjes met "niet aanraken".

De wereld van de visueel beperkten

De afgelopen drie jaar heb ik mij – als directeur-conservator-poppenspeler van het museum – intensief verdiept in de wereld van de visueel beperkten: ik heb onderzoek gedaan bij blindeninstituten en instellingen (Bartiméus, Koninklijke Visio, CBB – Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, BPL – Bibliotheekservice Passend Lezen, Transkript – Vlaams ondersteuningspunt voor mensen met een leesbeperking) en andere ervaringsdeskundigen. Het was een leerzame tocht door braille en zwartschrift (grootschrift/drukletter) en langs tactiele reliëftekeningen op zwelpapier. Misverstanden werden opgehelderd: een voelbare illustratie van de Franse handpop Guignol met zijn dansende vlecht werd door een proefblinde herkend als olifant met slurf – niet onlogisch als je even 'omdenkt'.

Een witte stok met gps

Inspiratiebron voor de tentoonstelling was onder andere wijlen Christiane Berkvens-Stevelinck: remonstrants predikante, professor in de Europese cultuur en schrijfster van *Een witte stok met gps* en zelf blind, die alles wist van de Italiaanse commedia dell'arte en zeer geïnteresseerd was in mijn plannen. Ze beschreef in haar boek uit eigen ervaring wat blinden meemaken. Voor mij een drijfveer om het als poppentheatertentoonstellingsmaker beter te doen. Bij een ontmoeting in het museum herkende zij al voelend een handpop die mijzelf voorstelt – extra herkenbaar door baard en bril. Ze hoefde mij niet in het echt te voelen. Ze had aan mijn stem al gehoord hoe en wie ik was: blinden 'kijken' met andere zintuigen.

Donaties, ondersteuning en medewerking

Het blindenproject kon dankzij genereuze bijdragen en inzet van o.a. het Mondriaan Fonds, de Groningse Blindenstichting, provincie Gelderland, Prins Bernhard Cultuurfonds, Familiefonds Hurgronje, CBB, BPL, Ieders Museum, KF Heinfonds, Fonds Sluyterman van Loo, Ars Donandi, Rabobank, Stichting St Nicolaas Gasthuis, Meindersma Sybenga Stichting, Janivo Stichting, Dr. C.J. Vaillantfonds, Katholieke stichting voor blinden en slechtzienden, Innovatiefonds De Friesland, Het Nieuwe Stadsweeshuis, IJsselbosch Foundation, Johan Georg Godlieb Bosch en Anna uyt den Bogaardstichting, Stichting Contact Theater Collecties, Theater Gnaffel, Transkript en vele anderen gerealiseerd worden.

De kus van Katrijn

Het resultaat is een totaalbeleving: een tentoonstelling met veel objecten die voor een blinde de iconische volkspoppenspelfiguren herkenbaar maken, met hand-, stok- en stangpoppen, marionetten, schimmen, trekpoppes, wayangfiguren uit Indonesië en een servies van steengoed met een voelbaar portret van Jan Klaassen en zijn naam in braille.

Er is zelfs een foto van beeldend kunstenaar Erwin Olaf, die tot leven komt dankzij een grafische en tactiele weergave en die zodoende goed te bekijken/voelen is voor blinden en slechtzienden.

Bij de expositie hoort ook een viertalig (Nederlands, Fries, Engels en Duits) voel-, ruik-, lees- en luisterboek: 'De kus van Katrijn', 'De tút fan Katryntsje', 'Katrijn's kiss', 'Der Schmatz von Gretl'. Katrijn – die een luifelmutsje draagt dat ruikt naar lavendel – zoekt een bruidegom en gaat daarvoor langs bij veel van de Europese soortgenoten van de oud-Hollandse poppenkastfiguur Jan Klaassen met de vraag: 'Wil je met me trouwen?'

Jan Klaassen en zijn Europese neven

De neven van Jan hebben allemaal hun bezwaren – zelfs haar toekomstige eega, die zijn klompen kwijt is. Zonder klompen gaat trouwen immers niet! Guignol heeft geen veters in zijn schoenen, zijn vriend de schoenlapper Gnafron heeft geen kurk op z'n wijnfles, de Hongaarse Vitéz László geen worstjes in zijn pan (ze ruiken naar kruidnagels), en de Napolitaanse Pulcinella (de stamvader van veel Europese poppenclowns) vindt trouwen sowieso niets voor hem en verwijst Katrijn weer terug naar Jan Klaassen, die inmiddels klompen – houten schoenen, zei een blind kind tegen mij – heeft en knopen aan zijn jas. Eind goed, al goed. Applaus!

Audioboek van vilt

De spelscènes in het viltten boek zijn uitgevoerd in verschillende en contrasterende stofstructuren, aangevuld met diverse materialen, geuren en teksten in combischrift (braille en synchroon lopend zwartschrift), gesproken tekst, een applausknop en muziek van Luigi Boccherini: 'De dans van de blinde bedelaars'. Realisatie pagina's tactiel audioboek: Birgit Tomesen en Otto van der Mieden. Inspiratiebron: illustraties van Elsje Zwart.

FAVI

In juli 2019 presenteerde ik gedurende twee dagen voor een kleine en gemêleerde groep volwassenen en kinderen op Aruba 'De kus van Katrijn': een initiatief van FAVI (Fundacion Arubano di esnan Visualmente Incapacita (dienstverlenende stichting voor blinden en slechtzienden). De uitstekend Nederlands sprekende cliënten en medewerkers waren meer dan enthousiast en vonden het bijzonder dat ik 'De kus ...' aan hen wilde tonen. Allen wilden dat ik terug zou komen in april 2020 en dan mogelijk ook voor 'Mira Nos' – een samenwerkingsverband tussen vijf stichtingen voor slechtzienden en blinden op Aruba, Bonaire en Curaçao en in Suriname en Nederland.

Traditionele poppenkastverhalen en Anansi de spin

De Jan Klaassenfiguur is in de zeventiende eeuw ontstaan. Jan is een echte Amsterdamse volksjongen, niet op zijn mondje gevallen en vol humor. Wie hem onrecht doet, kan rekenen op zijn spot of op een pak rammel met zijn stok. Het meest geëigende theater voor Jan Klaassen is de straatpoppenkast met handpoppen.

De traditionele poppenkastverhalen met Jan en zijn vrouw Katrijn zijn een beetje te vergelijken met die van Anansi de spin ('Nanzi' geheten op Curaçao, Bonaire en Aruba): een legendefiguur, een liegbeest en een bijdehante goochermerd die zich altijd uit de narigheid weet te redden, vooral door gebruik te maken van de domheid van anderen. Met instemming van mijn Arubaanse toehoorders vergeleek ik de avonturen van 'onze Jan' dan ook graag met die van de verhalen over deze mythische dierenfiguur – die op goede voet staat met bovennatuurlijke machten en die mensen goed en kwaad brengt.

Aruba

De Arubaanse visueel beperkten wonen verspreid over het eiland. De meesten verblijven 'pabou di brug' ('beneden de brug', oftewel in de buurt van Oranjestad). In totaal heeft het land ongeveer driehonderdduizend inwoners. Het eiland is niet groter dan Texel. Er zijn ongeveer drieduizend personen visueel beperkt, waarvan 115 totaal blind. Er zijn meer slechtziende vrouwen dan mannen; dat is deels te verklaren door de verhouding van het aantal vrouwen en mannen van de bevolking. Het Papiaments is voor ongeveer 78% van de slechtzienden en blinden op Aruba de meest gesproken taal. Daarnaast zijn er slechtzienden en blinden voor wie Spaans, Engels of Nederlands de moedertaal is.

Zintuigen: gezicht, gehoor, reuk, smaak en tastzin

Alhoewel er over het algemeen wordt uitgegaan van de zintuigen zien, horen, ruiken, proeven en voelen, ontdekte ik bij enkele deelnemers een soort zesde zintuig: het zogenoemde diepe spirituele. Dat blijkt voor hen belangrijk te zijn, omdat zij daarmee 'aanvoelen'. Een slechtziende vertelde: "Wij hebben vijf zintuigen, maar indianen hebben er zes. Mijn vader en anderen voelen ook met onze ziel. Je ziet met je ogen. Als ik mijn ogen sluit en als ik mijn gevoelens gebruik, dan zie ik ook. Als iemand je een hand geeft, dan geef je veel informatie af die je niet met woorden hoeft te zeggen. Alleen maar de aanraking is al voldoende en zegt alles wat je te zeggen hebt." Ook vertelden ze mij over de rol van visualisatie ter compensatie van het gezichtsvermogen. Doordat enkelen van hen hebben kunnen zien voordat zij slechtziend of blind werden, kunnen zij zich een beeld vormen van dingen die zij horen, ruiken, voelen en zelfs proeven, met name ook als een ander er actuele informatie bij verstrekt.

Een sunchi op de ABC-eilanden

Ik vroeg de deelnemers of ik – als ik terugkwam – het poppenspelletje in het Papiaments moest tonen en voordragen. Alhoewel 'sunchi' ('kusje') wel heel erg mooi klinkt, gaven ze toch de voorkeur aan de Nederlandse versie. Hopelijk wordt mijn tocht naar de ABC-eilanden* en Suriname op een of andere manier in de toekomst mogelijk gemaakt. Deze reis naar Aruba maakte ik privé en voor eigen risico. Het Fonds voor de Podiumkunsten kon niet participeren: Aruba is geen 'buitenland' maar onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden, en daarvoor is een bijdrage in de transportkosten niet bedoeld, zo luidt het 'vreemde' commentaar.

* Aruba ligt in de Caribische zee en is onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden. Het behoort samen met Bonaire en Curaçao tot de ABC-eilanden. Het ligt ongeveer 25 kilometer vanaf Venezuela, schuin tussen Mexico en Brazilië in en onder de Dominicaanse Republiek. Het eiland ligt 70 kilometer ten noord-westen van Curaçao. De hoofdstad is Oranjestad. Aruba is 180 vierkante kilometer groot.

Activiteiten in het Poppenspe(e)lmuseum en elders

Behalve dat het unieke poppentheaterproject speciaal gericht is op blinden en slechtzienden, is het ook een nuttig, plezierig en meer dan leerzaam uitje voor elke – ziende – bezoeker en deelnemer.

Gelukkig mocht ik de afgelopen twee jaar het een en ander al tonen voor visueel beperkten in het Poppenspe(e)lmuseum (openbare en besloten activiteiten in Vorchten), tijdens een van de Johanniter*-zomerweken (Lemele), voor jongeren van Bartiméus (Zeist), voor leerlingen van Koninklijke Visio (Rotterdam), voor leden van de Oogvereniging (Utrecht), voor bezoekers van Tresoar (Leeuwarden) en de Schierstins (Feânwalden), bij visueel beperkten thuis en op diverse andere locaties. Het opende ogen – en andere zintuigen – voor de aanwezigen. Zoals een blinde tegen mij zei: "Otto, ik ben niet blind, maar mijn ogen zijn blind!"

* De 'traditionele' Johanniter vakantieweken zijn bedoeld voor ouderen met een zorgvraag en hun mantelzorgers. De Johanniter Orde is een ridderlijke en adellijke orde met een protestants-christelijke grondslag en in 1099 gesticht als de Ridderlijke Orde van het Hospitaal van Sint Jan. Het lidmaatschap is voorbehouden aan diegenen, die tot de Nederlandse adel behoren.

Informatie

Zie voor meer informatie:

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/blinden.aspx>

(Nederlands-, Fries- en Duitstalig: gesproken tekst, muziek, filmpjes, interviews en velerlei documenten met illustraties en foto's) en

http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/blinden_EN.aspx

(Engelstalig: gesproken tekst, muziek, filmpjes en allerlei documenten met illustraties en foto's).

Zie ook: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ArubaNL.pdf>

en <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ArubaEng.pdf>.

Bijlagen

Afbeeldingen: sfeerimpressies project voor visueel beperkten (tactiel audioboek 'De kus van Katrijn' en presentatie van enkele traditionele handpoppen), een activiteit voor jong en oud te Aruba/FAVI en elders.

POPMUS – Otto van der Mieden. Vorchten (01-08-2019).

Entree FAVI (Oranjestad).

Stichting Het Poppenspe(e)lmuseum (ANBI)
Musée de Marionnettes et de Guignol Puppentheatermuseum Puppetry Museum
Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL
Tel./Tél.: +31(0)578 - 56 02 39 Info: +31(0)578 - 63 13 29
info@poppenspelmuseum.nl www.poppenspelmuseum.nl www.poppenspel.info
www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl
www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Blinden
www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2

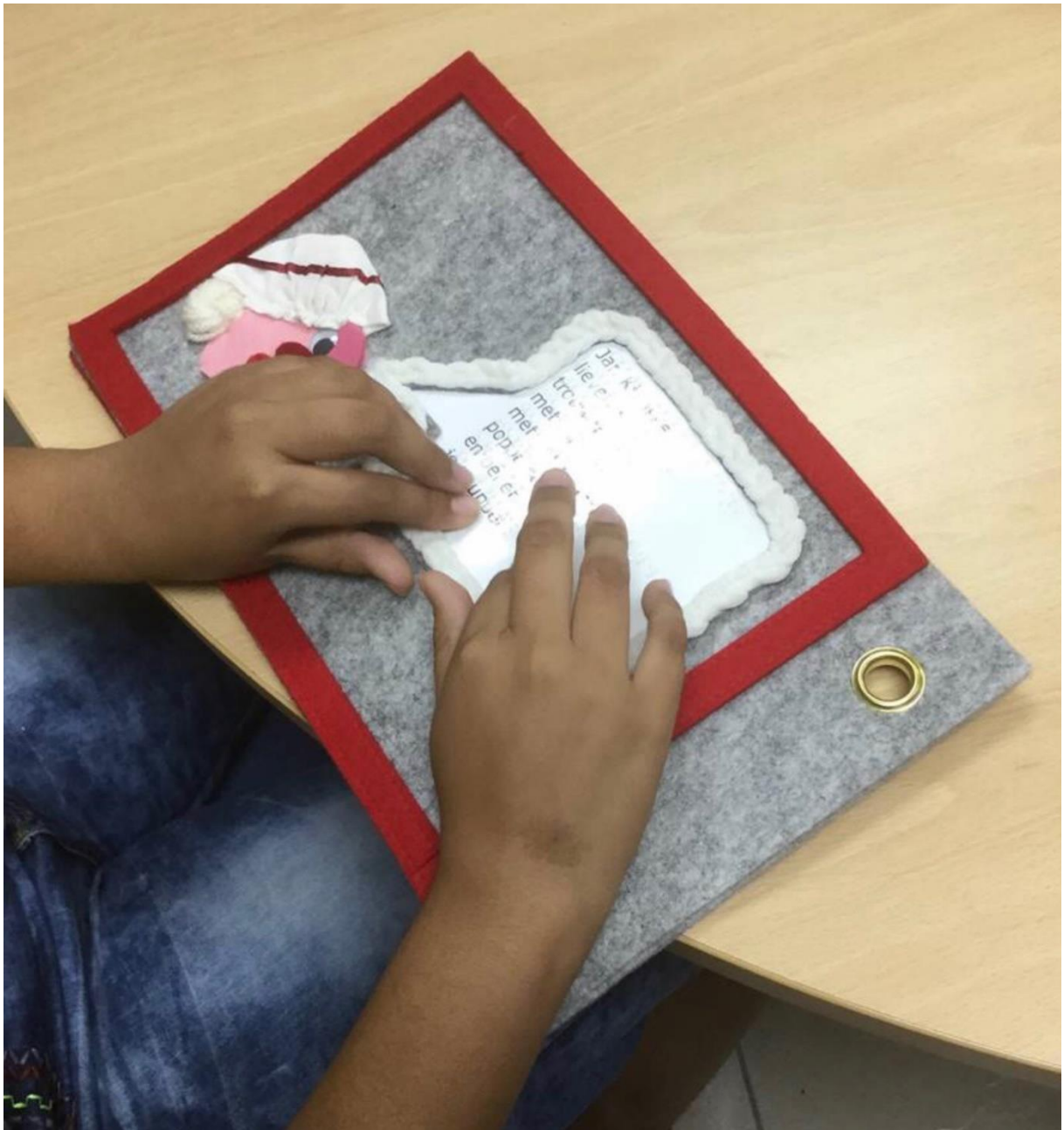
Pagina tactiel audioboek: spelscène met Guignol.

Pagina tactiel audioboek: spelscène met Jan Klaassen en Katrijn.

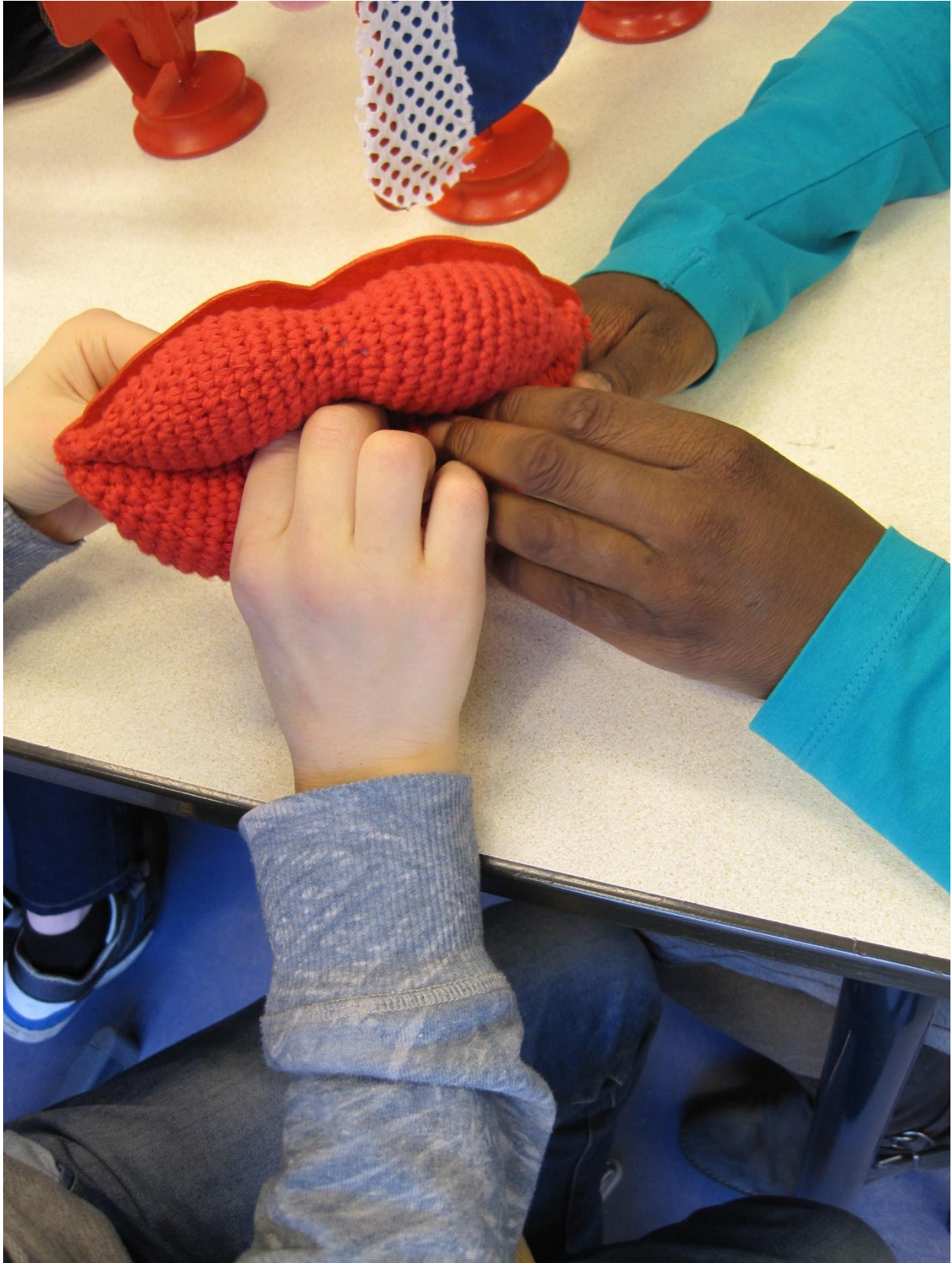
Deelnemster VAVI met pagina tactiel audioboek: spelscène met Jan Klaassen en Katrijn.

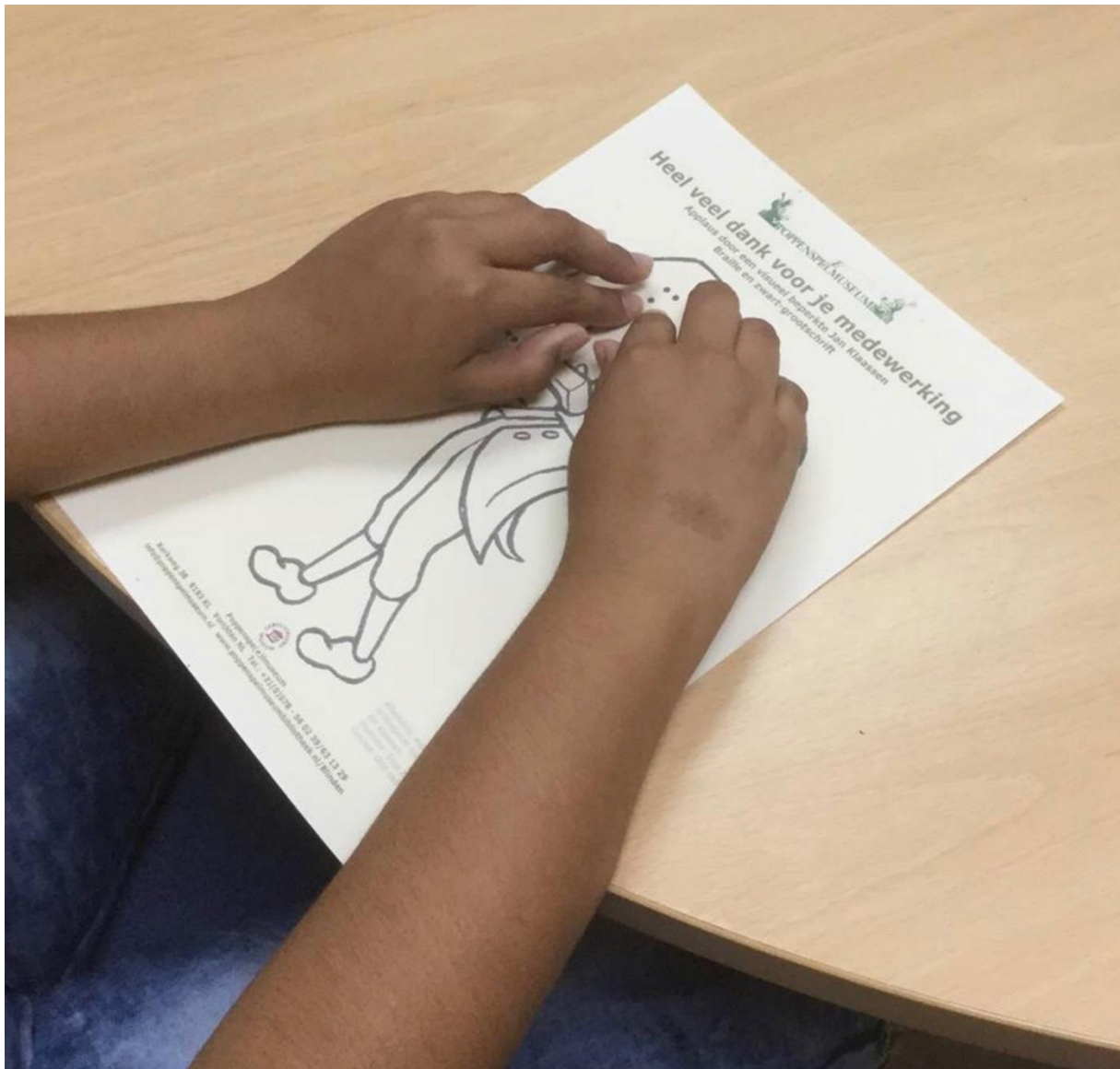
Pagina tactiel audioboek: Katrijn met tekstballon. Tekst in combischrijft – synchrononlopend zwartschrift (drukletter) met braille.

Deelnemers VAVI met tactiel audioboek en diverse handpoppen.

De kus, tafelpopobject.

Jan Klaassen: voelbare afbeelding. Illustratie op zwelpapier met tekst in zwartschrift en braille.

Deelnemster VAVI met een handpop in de gedaante van baardige museumdirecteur en poppenspeler Otto van der Mieden, en de oud-Hollandse Katrijn als handpop. De vrouw van Jan draagt een luifel-mutsje.

Deelnemer VAVI met een handpop in de gedaante van museumdirecteur en poppenspeler Otto van der Mieden.

Deelnemster VAVI en Poppenspe(e)lmuseumdirecteur en conservator Otto van der Mieden met een op hem gelijkende handpop.

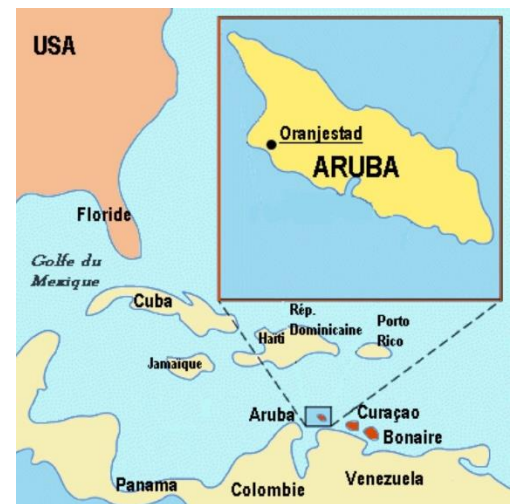
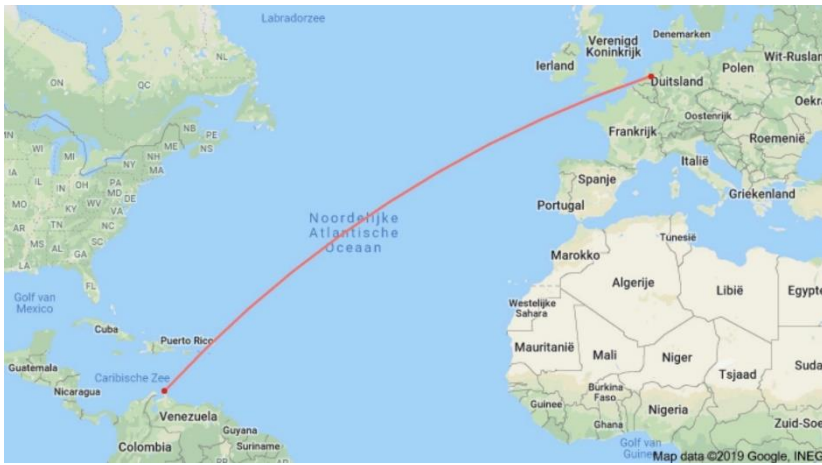

Deelnemer VAVI met Jan Klaassen als handpop.

Zie ook: <http://www.poppenspeelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ArubaNL.pdf>
en <http://www.poppenspeelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ArubaEng.pdf>
(Engelstalige tekstversie).

Afbeeldingen voorplaat: visueel beperkte en brildragende oud-Hollandse poppenkastfiguren. Jan Klaassen mept met een herkenningsstok, zijn vrouw Katrijn zwaait met haar mattenklopper. Illustratie: Elsje Zwart. Concept: Otto van der Mieden; topografische kaart Europa en Zuid-Amerika met Aruba.

ABC-eilanden en Nederland.

Stichting Het Poppenspe(e)lmuseum (ANBI)
 Musée de Marionnettes et de Guignol Puppentheatermuseum Puppetry Museum
 Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL
 Tel./Tél.: +31(0)578 - 56 02 39 Info: +31(0)578 - 63 13 29
info@poppenspelmuseum.nl www.poppenspelmuseum.nl www.poppenspelmuseum.nl
www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl
www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Blinden
www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2